

12. In Rakovs'kyi I. (1998). *Ukrainian general encyclopedia: book of knowledge in three volumes*, 2. L'viv-Stanislaviv-Kolomyia: Publishing of cooperative «Ridna shkola» (in Ukr.).

13. In Kubijovych V. (Ed.) (1993). *Encyclopedia of knowledge about Ukraine: in 11 volumes. Additions and corrections. Reprint reproduction edition 1955-1984 publishing «Molode zhyttia»*, 2. L'viv: Scientific Society with the name after Shevchenko in Lviv (in Ukr.).

14. Chykalenko E. (1992). Diary. *Ukraine (National illustrated magazine)*, 2, 13-14 (in Ukr.).

Svitlana Bryzyska DISPLAY OF NATIONAL SELF-IDENTITY OF VISITORS TARASOVA HILL DURING THE PERIOD OF CENTRAL RADA (1917–1918)

Abstract.

Introduction. In 2016 the 25th anniversary of Ukrainian state independence was celebrated. In the history of modern Ukraine in the time dimension, it is a long-time state creation. However, the loss of Ukraine territories in 2014 and the outbreak of hostilities on its territory brings us back again to the analysis process of the Ukrainian statehood. Therefore there is now a great need in research and rethinking this process through reminders about Ukrainian revolution events of 1917–1921. This year we celebrating 100-th anniversary of revolution 1917-1921. In particular it is important to pay attention to Central Rada (1917–1918) which was found in March 1917, since the main focus in the complex process of the Ukrainian state creation, she chose national-territorial autonomy of Ukraine.

Purpose. The purpose of publishing - to show with the help of the examples (handwritten expressions) in the book of impressions during 1917-1921 years made by visitors of Taras Shevchenko's grave, expression of their national identity and attitude to the political situation in Ukraine during the Central Rada (1917-1918). Because Taras Shevchenko for Ukrainians is not just a poet, but spiritual father of Ukrainian nation.

Results. In period of Central Rada visitors-ukrainians who came at Tarasova Mountain in Kaniv where Taras Shevchenko was buried, show high level of national self-awareness. This proves their knowledge and use of native Ukrainian language, which at the time of Russian empire suffered harassment. Also confirms a massive use in the books of impressions (in signatures) ethnonym «Ukrainians» which is at that time not widely used.

Ukrainians also call themselves «children», of Shevchenko and Ukraine, or refer to themselves according to the place of birth (using regional identytets) – «Poltavers» (Poltava population), «Cherkasers» and so on. They write about positive cultural and socio-political changes, supporting Universals from Central Rada while they are in agreement with the government in their desire for better future for their country and «brothers»-ukrainians. This all demonstrates the manifestation from compilers-ukrainians their national identity.

Originality. Based on valuable sources - handwritten notes from Tarasova grave visitors the criteria by which during Central Rada held an emergence of Ukrainian national identity is clarified. An emergence, that led to the formation of the Ukrainian nation in the future.

Conclusion. Central Rada with its policy activates consolidation process between Ukrainians among different social classes in political community, contributed to the definition and understanding of their national identity and generally contributed to increased level of consciousness development processes. Figure of Shevchenko thus took an important role as a fighter for social and national rights of Ukrainians.

Key words: Taras Shevchenko, the Central Rada, national consciousness, identytety, Tarasova Hill, the book of impressions.

Одержано редакцією 10.02.2017
Прийнято до публікації 02.05.2017

УДК 94(47)+322

С. В. Савченко

кандидат історичних наук, доцент
кафедри документознавства
та інформаційної діяльності
Національної металургійної академії України

**ПОЧАТОК «ЦЕРКОВНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ»:
КАТЕРИНОСЛАВСЬКИЙ ЄПАРХІАЛЬНИЙ З'ЇЗД**

ДУХОВЕНСТВА І МИРЯН 21–22 БЕРЕЗНЯ 1917 РОКУ

Реакція Катеринославської єпархії на Лютневу революцію 1917 р. є недостатньо вивченою проблемою. Індикатором реакції були єпархіальні збори духовенства та мирян 21–22 березня, на яких було озвучено низку вимог до нової влади з боку духовенства, чернецтва, церковнослужителів та мирян. Збори засвідчили конформістський характер більшої частини катеринославського духовенства, яке виявило виразні симпатії до соціалізму та обновленства на ранньому етапі революції, гостро засудивши царизм.

Ключові слова: Катеринославська єпархія, миряни, духовенство, єпархіальні збори, Лютнева революція 1917 р.

Постановка проблеми. Сучасна історіографія давно відмовилася від погляду на Церкву як «прислужницю самодержавства», яка начебто підтримала царизм в дні Лютневої революції. [1] Реальність була більш складною, а переконання таких чорносотенних архієреїв як митрополит Волинський Антоній аж ніяк не були панівними. Як зауважив С. Булдаков, Лютнева революція дійсно була «загальнонародною», «в тому сенсі, що імператора не підтримав ніхто» [2, 10]. У цьому сенсі важливим і актуальним для дослідження лишається регіональний аспект того, що в історіографії дістало назву «церковна революція».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реакція Церкви на революцію нещодавно стала предметом пильної уваги історіографії. Варто згадати праці М. Бабкіна [3], П. Рогозного [4], С. Фірсова [5], М. Шкаровського [6], Д. Поспеловського [7] та низку інших студій, але в працях російських авторів українським єпархіям не приділяється належної уваги. Вони слугують лише загальним провінційним «тлом» столичних подій та процесів. В. Ульяновский у своїй базовій праці з історії Церкви в Україні 1917 р. фактично заклав концептуальні та методологічні основи дослідження теми [8]. Однак Катеринославська єпархія в 1917 р., зокрема, початок «церковної революції» у зв'язку з єпархіальним з'їздом 21–22 березня, на сьогодні є майже невідомим фрагментом історії Церкви в перший революційний рік. [9, 157–165; 10, 225–233] Історики, що звертаються до теми, не використовують ключові джерела: «Екатеринославские епархиальные ведомости» за 1917 рік, центральну церковну пресу, в якій відображалася спілкування між Святійшим Синодом і керівництвом Катеринославської єпархії. Ігнорується і таке вкрай важливе джерело як «Деяния Екатеринославского епархиального собрания представителей клира и мирян Православной Церкви 21 и 22 марта 1917 г.», яке було опубліковане в Катеринославі у 1917 р. [11].

Мета пропонованої статті – розпочати аналіз теми «Катеринославська єпархія і революція 1917 року» зі спроби відтворити першу березневу реакцію духовенства та мирян єпархії на Лютневий переворот у Петрограді.

Виклад основного матеріалу. Церковна влада у столиці відчувала наближення страшних подій. Те, що революція відбудеться, не заперечували навіть представники крайніх правих. У січні архієпископ Нікон на сторінках «Церковных ведомостей» з апокаліптичним пафосом писав, що «последний день года напоминает последний день мира». [12, 1] А синодальний чиновник С. Рункевич у цьому ж числі журналу попереджав, що страшна мить вже дуже близько і треба мати мужність її зустріти. Він вважав, що майбутня революція планується у генштабі австро-німецьких військ, які в такий спосіб прагнуть уникнути неминучої поразки. [13, 14]

За словами М. Бабкіна, Церква в лютому – березні 1917 р. не просто відмовила імператору у підтримці, вона прагнула показати себе авангардом революції. [3] Ще 6 березня Св. Синод дав наказ провести в єпархіях збори, на яких роз'яснити мирянам і духовенству «правильну» позицію Церкви щодо революції, а також закликати визнати Тимчасовий Уряд. Катеринославське духовенство з реакцією не зволікало. Так, у телеграмі в Державну Думу її укладачі нагадали губернському поміщику Михайлу Родзянко, що він є «славным екатеринославцем». Пастирі висловлювали «благодарность за смелый почин обновления России на новых началах свободы и права». Родзянка привітали з «началом новой эры»,

висловивши сподівання, що «новый строй скоро воплотится в жизни». Для цього «екатеринославское епархиальное духовенство изъявляет готовность работать с удвоенной энергией <...> в полном подчинении новому Правительству» [11, 27]. Якщо під подвійною енергією малося на увазі збільшення кількості богослужінь, то благодарствених молебнів дійсно стало служитися більше.

Всі свої дії священнослужителі намагалися синхронізувати з реакцією місцевої світської влади. Одним з улюблених героїв революційної громадськості став Олександр Караваєв, вбитий чорносотенцями 4 березня 1908 р. Революція гостро потребувала місцевих героїв. Газети раптово стали писати про нього захоплені статті і замітки, його ім'ям хотіли назвати «народний університет», а в будинку, де він жив, планувалося відкрити музей. В 1908 р. епархиальна влада не помітила вбивства Караваєва, але на його героїзацію в 1917 р. відреагувала миттєво. Було прийнято рішення відслужити панахиду у Свято-Троїцькому кафедральному соборі. Панахида 5 березня стала першим символічним жестом визнання Церквою в Катеринославі нового порядку, але «дух» революції вимагав більшого.

Ректор місцевої семінарії прот. Йосиф Кречетович вирішив перехопити у єпископа Агапіта ініціативу «оновлення» Церкви і винести питання на публічне обговорення. 7 березня він скликав епархиальні збори, на яких було присутньо біля 500 представників парафіяльних священників, ченців, дяконів, псаломщиків, вчителів церковно-парафіяльних шкіл. [14, 749.] Конкретних рішень зібрання не прийняло, але заклало початок створенню альтернативного центру управління епархією – Епархиального виконавчого комітету, очоленого «оновленим» Кречетовичем. Членами комітету стали о. В. Капинос, П. Корецький, о. А. Мурин, о. П. Григорович, дякон І. Русаневич, псаломщик Л. Пуглаєнко, законовчитель М. Русанов, архимандрит Євламій (представник монахів), о. А. Одинцов (від місіонерів). А. Попов і І. Трипольський увійшли до комітету від мирян, а обрати гідного кандидата від навчальних закладів було доручено семінарському викладачу В. Біднову. 12 березня, духовенство взяло участь у багатотисячній маніфестації з приводу «здобуття свободи». Семінаристи на чолі з ректором зустрічали натовпи мітингарів хоромим виконанням революційних пісень.

21–22 березня 1917 р. відбулися збори духовенства під головуванням керівника Епархиального Комітету прот. Йосипа Кречетовича і з благословення єпископа Агапіта (Вишневецького). Останній, благословивши збори і відслуживши молебен, поспішив покинути зібрання. Збори виявилися багатолюдними. Епархиальне духовенство прагнуло швидше включитися в революційний ритм життя, заявити про беззастережну лояльність до нової влади. Чого варті овації пастирів після заслуховування доповіді емісара Тимчасового Уряду О. Александрова «Про обставини державного перевороту» [11, 11]. Втім, нова влада такої показової лояльності наполегливо вимагала. Як висловився член місцевого виконкому Р. Туровець, «духовенство должно заявить во всеуслышание свои чувства и настроения по поводу совершающихся событий, а не ограничиться заметками в "Епархиальных ведомостях"» [15, 109].

У зв'язку з цим у священнослужителів виникло питання не тільки про те, за кого молитися, але і як тепер іменуватися? З одного боку, почуття гідності зобов'язувало відмовитися від старої назви «відомства», бо «в свободном русском государстве может быть только свободная Православная Церковь, а не Государственное Ведомство Православного Исповедания» [11, 16]. Але з іншого боку, звичка змушувала священноначаліє в офіційних відносинах вживати старі канцелярські форми. 5 березня в телеграмі Обер-Прокурору Святійшого Синоду В. Львову єпископ Агапіт писав: «Я и духовенство Екатеринбургской епархии приветствуем Ваше Высокопревосходительство и в Вашем Лице новый обновленный строй жизни нашей Родины, который, мы уверены, благодетельно отразится и на Ведомстве Православного Исповедания» [15, 107].

Різкий перехід від чорносотенства, яке було впливовою течією серед дореволюційного духовенства в Катеринославській єпархії, до соціалізму не бентежив нікого. У цьому контексті виникали і кумедні ситуації, як у випадку з пам'ятником: «В виду неуместности дальнейшего сбора на построение памятника в честь дома Романовых, Собрание постановило просить епархиальное начальство собранные на эту цель суммы обратит на построение памятника освобождения Русской Православной Церкви от государственного гнета» [11, 13]. Вимоги катеринославських церковнослужителів вражають корпоративним егоїзмом і дріб'язковістю на тлі революційного пафосу, а також відкритою ненавистю до чернецтва. «Бескровная русская революция, разорвав цепи византийского абсолютизма, тем самым ясно поставила вопрос о свободной церковной жизни <...> Монашествующие архиереи своих братьев по вере трактовали только как подчиненных в языческом смысле этого слова лиц. Так было до русской революции. Пала однако твердыня языческой власти в церкви. Власть, созидавшаяся и утверждавшаяся "по указу его императорского величества", с упразднением этого величества, оказалась лишенной своей опоры, потеряла почву и повисла в воздухе». У передмові до «Деяний» також була висловлена думка про необхідність зрівняти жінок у правах з чоловіками, розділити землю на підставі «вечной евангельской правды» і допомагати Тимчасовому уряду втілювати його плани. Священики заявили про потребу скасувати консисторії і пастирські курси, вимагали свободи совісті і релігії, але при цьому бажали, щоб майбутній президент і міністр сповідань були православними. На хрестах священиків не мало бути імен імператорів, оскільки «прежний строй всегда был гибелью для веры и Церкви» [11, 13].

Дияконська «курія» заявила про своє право проповідувати з амвона, отримувати рівну частку зі священиками в церковних доходах, як варіант розглядалася ідея масової висвяти дияконів у ієреї з наданням місця служіння. «Курія» псаломщиків зажадала надати їм при розподілі причтових доходів не четверту, а третю частину. Вони брали на себе роль політруків, побажавши «агитировать и всеми доступными средствами способствовать установлению прочного государственного строя», а також пояснювати пастві «значение непонятных политических терминов и слов как-то: директивы, республика, анархия и т.п» [11, 25–26].

«Резолюції про реформу Церкви» витримані в радикально оновленському дусі. Церквою повинен був керувати Всеросійський Собор, включаючи не тільки єпископів, але й священиків і мирян. Останні повинні мати право вирішального голосу. Виконавчим органом Собору мав стати Синод. Єпископи не призначаються, а «избираются епархиальным собранием из представителей клира и мирян не только из лиц монашествующих, но и белого духовенства». [11, 16] Жодного слова про відродження патріаршества в резолюціях катеринославських пастирів не прозвучало, хоча нещодавно всі були солідарні з «Відгуком» колишнього катеринославського владика єпископа Симеона (Покровського) [16, 118–123]. Анітрохи не дивно, що доля заарештованої 8 березня царської родини нікого не зацікавила.

В революційних рішеннях зборів майже не знайшлося місця для внутрішньої місії серед «заблудлих», хоча це питання було постійно на порядку денному в минулому. Його опосередковано торкнулися лише у постанові «выразить <...> сочувствие всем жертвам старого режима по епархиальному и синодальному управлениям. Поручить Епархиальному Комитету разработать проект увековечения памяти борцов за свободу». [11, 11]. Абсурд ситуації був очевидний: єпархія засуджувала власну місіонерську роботу, що проводилася протягом XIX – початку XX ст. Саме «заблудлі у вірі» сектанти і старообрядці були тими «жертвами», яких повертали в лоно Церкви за допомогою поліції і прокуратури. Тепер їх запеклий опір місії трактувалося як героїчна «боротьба за свободу», а «заблудлими» виявлялися самі місіонери. 21 березня під час засідання духовенства в залі Духовного училища Уповноважений Тимчасового уряду озвучив претензії до єпархіальних місіонерів, яким було доручено переробити програму місіонерського служіння з урахуванням революційних подій [15, 110].

Певно, найбільш несподіваним у своїй невибагливості були вимоги мирян – церковного народу. Зауважимо, що в цей час ніхто свободи слова не обмежував і, за словами

В. Липківського, «миряни за довге мовчання винагородили себе тим, що висловили вже все те, що напекло їм...» [17, 12] Отже, парафіяни Катеринославської єпархії не вимагали ні церковної автономії, ні українізації богослужінь, ні соборноправності, ні патріаршества, ні навіть зниження плати за треби. Усі побажання можна звести до чотирьох пунктів: амністія усім членам причтів, що були засуджені архієрейським судом, заборона торгувати у недільні та святкові дні, боротьба з пияцтвом, лихослів'ям та азартними іграми, організація хорів на парафіях, і, нарешті, «умилительное богослужение в течении страстной седмицы» [11, 20-21]. Як зауважив староста, що подавав петицію парафіян, священники часто забувають про благоговійне служіння, відправляючи літургію похапцем, щоб якнайшвидше покинути церкву і відвідати будинки багатіїв, щоб дістати щедрі подарунки.

Висновки. Позиція катеринославського духовенства в березні 1917 р. була досить радикальною і революційно-обновленською. З одного боку, звучала радість з приводу звільнення від опіки православної царської влади, але з іншого – висловлювалася готовність служити новому устрою, про конфесійну стратегію якого можна було здогадатися з «більш ніж прохолодного ставлення до релігії та Церкви» [18, 23]. Але усі сумніви тонули у загальному революційному екстазі. Місцевий єпископ Агапіт (Вишневський) не лише не чинив перешкод ініціативам білого духовенства і революційно налаштованих мирян, але й благословив обновленський з'їзд. Протистояння між єпископом та Єпархіальним комітетом прот. Й. Кречетовича, яке загострилося пізніше, у березні ще не було помітним. У романтичній атмосфері «всенародного свята свободи» духовенство цікавилось прагматичними питаннями про те, як дияконам прискорено висвятитись у священники, а одруженим священникам, в обхід канонам і традиціям, стати архієреями. Зрозумівши, що на цей раз, на відміну від 1905 р., революція перемогла, православна ієрархія, особливо це стосується білого духовенства, майже у всій імперії вирішила, що образ жертви царського режиму в цей історичний момент для Церкви буде більш прийнятним, ніж образ його вірної опори. Більшість катеринославських пастирів та церковнослужителів у березні 1917 р. обрала шлях революційного конформізму і сервілізму – типовий для того часу.

Список використаної літератури:

1. Плаксин Р. Крах церковной контрреволюции 1917 – 1923 / Р. Плаксин. – М.: Наука, 1968. – 193 с.
2. Булдаков В. Истоки и смысл русской революции: взгляд через 90 лет / В. Булдаков // Вестник Тверского государственного университета. Серия «История». – Вып. 2. – 2007. – С. 3–17.
3. Бабкин М. Духовенство Русской Православной Церкви и свержение монархии (начало XX в. – конец 1917 г.) / М. Бабкин. – М.: Государственная историческая публичная библиотека России, 2007. – 532 с.
4. Рогозний П. Церковная революция 1917 г. / П. Рогозний. – СПб.: Лики России, 2008. – 224 с.
5. Фирсов С. Церковь в Империи. Очерки из церковной истории эпохи Императора Николая II. – СПб.: Сатис, 2007. – 457 с.
6. Шкаровский М. Русская Православная Церковь в XX веке / М. Шкаровский. – М.: Вече, Лепта, 2010. – 480 с.
7. Поспеловский Д. Русская Православная Церковь в XX веке Д. Поспеловский. – М.: Республика, 1995. – 511 с.
8. Ульяновський В. Церква в Українській Державі 1917-1920 рр. (Доба Української Центральної Ради) / В. Ульяновський. – К.: Либідь, 1997. – 202 с.
9. Шугальова І. Розвиток Православної церкви на Катеринославщині у першій чверті XX ст. / І. Шугальова // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – Вип. 6. – Дніпропетровськ, 2008. – С. 157–165.
10. Бойко О. Постать архієпископа Катеринославського Агапіта на тлі церковно-політичних процесів післяреволюційної доби (1917-1924) / О. Бойко, Сніда Є. // Придніпров'я: історико-краєзнавчі дослідження. – Вип. 6. – Дніпропетровськ, 2010. – С. 225–233.
11. Деяння Екатеринославского епархиального собрания представителей клира и мирян Православной Церкви 21 и 22 марта 1917 года. – Екатеринослав: Типография И.Е. Коган, 1917. – 30 с.
12. Никон, архиеп. Тревожные ожидания последних времен / Никон, архиеп. // Прибавление к Церковным ведомостям. – 1917. – № 1. – С. 1–9.
13. Рункевич С. Великая отечественная война и церковная жизнь / С. рункевич // Прибавление к Церковным ведомостям. – 1917. – № 1. – С. 10–14.
14. Иноепархиальные известия // Полтавские епархиальные ведомости. – 1917. – № 9. – С. 687–692.

15. К сведению духовенства епархии и исполнению // Екатеринославские епархиальные ведомости. – 1917. – № 8. – С. 105–109.
16. Отзывы епархиальных архиереев по вопросу о церковной реформе. – Часть 1. – М.: Издательство Крутицкого подворья, 2004. – 1043 с.
17. Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. – Т. 4. – Ч. 1. – Нью Йорк: УПЦ в США, 1961. – 369 с.
18. Письма Патриарха Алексия своему духовнику. – М.: Издание Сретенского монастыря, 2000. – 304 с.

References

1. Plaksin R. (1968). *Collapse of the church counterrevolution 1917–1923*. Moscow, Science (in Russ.)
2. Buldakov B. (2007). The origins and meaning of the Russian Revolution: A look at 90 years. *Vestnik Tverskogo Gosudarstvennogo Universiteta, istoricheskaya seriya (Bulletin of the Tver State University, History series)*, 2, 3–17 (in Russ.)
3. Babkin M. (2007). *The russian orthodox clergy and overthrow of the monarchy (the beginning of the twentieth century. – the end of 1917)*. Moscow: State historical public library (in Russ.)
4. Rogoznyi P. (2008). *Church revolution 1917*. St. Petersburg: Persons of Russia (in Russ.)
5. Firsov S. (2007). *Church in Empire. Studies on the church history of the Emperor Nicholas II*. St. Petersburg: Satis (in Russ.)
6. Shkarovskiy M. (2010). *Russian Orthodox Church in XX century. Moscow: Veche* (in Russ.)
7. Pospelovskiy D. (1995). *Russian Orthodox Church in XX century*. Moscow: Republic (in Russ.)
8. Ulyanovskiy V. (1997). *Church in Ukrainian State 1917–1920*. Kyiv: Lybid (in Ukr.)
9. Shuhalova I. (2008) Development of the Orthodox Church in Katerynoslav rshiy ne-quarter of the twentieth century. *Prydniprov'ia: istoryko-krayeznavchi doslidzhennia. (Dnieper: historical and local history research)*, 6, 157–165 (in Ukr.)
10. Boyko O. (2010). The figure of Archbishop Katerynoslav Agapito against the background of the church and political processes of post-revolutionary era (1917–1924). *Prydniprov'ia: istoryko-krayeznavchi doslidzhennia. (Dnieper: historical and local history research)*, 6, 225–233 (in Ukr.)
11. Acts of the Ekaterinoslav diocesan meeting of representatives of the clergy and laity of the Orthodox Church on 21 and 22 March 1917. Ekaterinoslav, 1917. (in Russ.)
12. Nikon, Archbishop (1917). Anxious expectation of the end times / Nikon, Archbishop. *Pribavlenie k cerkovnym vedomostiam (Addition to the Church statements)*, 1, 1–9 (in Russ.)
13. Runkevich S. (1917). Great Patriotic War and Church life. *Pribavlenie k cerkovnym vedomostiam (Addition to the Church statements)*, 1, 10–14 (in Russ.)
14. News from other dioceses (1917). *Poltavskie enarhialnye vedomosti (Poltava diocesan statements)*, 9, 687–692 (in Russ.)
15. Information for the clergy of the diocese and execution (1917). *Yekaterinoslavskie enarhialnye vedomosti (Yekaterinoslavskie diocesan statements. – 1917. – № 8. - S. 105–109)*.
16. *Reviews diocesan bishops on church reform* (2004). Moscow: Krutitskiy monastery (in Russ.)
17. Vlasovskyy I. (1961). *Essay on the History of the Ukrainian Orthodox Church*. V. 4, Part 1. New York: Ortodox Churc of the USA (in Ukr.)
18. *Letters of Patriarch Alexy to confessor*. (2004). Moscow: Edition of Sretensky Monastery (in Russ.)

Savchenko S. V. THE BEGINNING OF THE «CHURCH REVOLUTION»: EKATERINOSLAV DIOCESAN CONGRESS OF THE CLERGY AND THE LAITY MARCH 21–22, 1917

Abstract

Introduction. Church Revolution of 1917 in provincial dioceses have not studied the problem. Revolution Church is part of the political revolution, but it has received little attention in historiography. Ekaterinoslav diocese was one of the largest in the European part of the Russian Empire. Its reaction to the February 1917 revolution is almost unexplored because of the lack of archival sources in the local archive.

Purpose. We aim to reconstruct the first reaction of the diocese clergy and parishioners to the revolutionary events in the state. To this end, we plan to rely on sources that have not been used by researchers.

Results. Position of the Ekaterinoslav clergy was revolutionary and renovationism (*obnovlenchestvo*). In March local clergy not protested against the revolution. Bishop Agapit not fought with revolutionary clergy and laity and blessed diocesan meeting. The confrontation between the Bishop and Diocesan Committee in March has not been very noticeable.

Originality. The revolution was perceived positively by the Ekaterinoslav clergy. This fact was founded on the numerous diocese documents. Ukrainian question in the first diocesan convention was not considered. Requirements clergy were mostly utilitarian and focused on the redistribution of financial resources and authority in the diocese. Requirements of the laity had not political or national character. Parishes want to organize the liturgy order, people's morality and clergy mode of life.

Conclusion. The topic is not complete and requires additional study. The documents of central and regional archives and the archives of the Holy Synod will fully investigate. The task of further research is the reconstruction of the church and social events throughout the Ekaterinoslav diocese in the 1917.

Одержано редакцією 10.02.2017

Прийнято до публікації 02.05.2017

УДК 94(477) «1920/1930»:340.12-054

О. В. Токарчук

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
Національного педагогічного університету
ім. М. Драгоманова

ПОВАЛЕННЯ ЦАРИЗМУ І ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ІСТОРИКО-ПРАВОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ ВЧЕНИХ ДІАСПОРИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

У статті досліджуються погляди С. Дністрянського, С. Шелухіна та А. Яковліва щодо підстав вільного самовизначення українського народу, виявлення його суверенної волі в напрямі утворення певних умов для подальшого державно-правового життя на своїй території. На основі праць вчених діаспори 20-30 рр. ХХ ст. визначено, що правники, оцінюючи державно-правові і політичні обставини в державотворенні України 1917-1921 рр., вважали, що не всі вони були продуктивно використані українськими дипломатами.

Ключові слова: С. Дністрянський, С. Шелухін, А. Яковлів, народ, держава, суверенітет.

Становлення України як незалежної держави знаходиться у площині державної політики стосовно української діаспори, в тому числі в контексті співпраці України із зарубіжними українцями. Важливого значення для розвитку історико-правової науки набуває дослідження проблем відродження української державності у працях вчених діаспори 20-30-х рр. ХХ ст., адже висвітлення участі українських інтелектуалів у еміграції в процесі становлення демократичної та правової України, насамперед, лобіювання національних інтересів нашої держави на міжнародній арені та в різних країнах світу, залишається недостатньо дослідженим.

Так, в сучасний період значно посилилась увага науковців до творчого доробку українців у еміграції, це стало одним із аспектів інтересу до діяльності вчених-правників діаспори. Метою дослідження є доповнення процесу ґрунтовного переосмислення концепцій і тлумачень вказаної проблеми загалом, так і її окремих елементів зокрема. Плідна наукова діяльність українців у Празі, таких як С. Дністрянський, С. Шелухін та А. Яковлів потребує застосування нових методологічних підходів згідно з якими діяльність вчених діаспори повинна розглядатися як закономірний наслідок тих державно-правових реалій, у яких вони перебували. Щодо вивчення і оцінки українського державотворення зазначених учених-правників доцільно відносити до національно-демократичного напрямку.

А. Яковлів у праці «Основи Конституції У.Н.Р.» відзначав, що українському народові судилося відновити своє державне життя в ті часи, коли в цілому цивілізованому світі були признані й прийняті такі основні принципи конституції демократичних держав: суверенітет народу і виявлення його в «самоозначенні», тобто в установленні форми й компетенції державної влади; суверенність держави, що складається з внутрішньої самостійності й зовнішньої незалежності держави; організація державної влади на основі обов'язкового розподілу законодавчої і виконавчої функцій між окремими органами цієї влади, парламентарна форма законодавчого органу та контроль його над виконавчою владою. З погляду цих принципів, вважає правник А. Яковлів, і належить оцінювати ті акти виявлення